

חורה ואמונה, תום ושכל ישר וכל מדה נכונה, — ויצאו מזויינים ללקט אורות בשדה החיים ותאורנה עיניהם, ומן הנופת אשר מצו הביאו בכלי טהור — כשפת קדש — מנחה לאחיהם להשיב נפשם. אנשי הבינים אלה עמדו על המעברה בין שני פרקי זמן מהנדרים, המה נצבו בפרשת דרכים להורות נתיב לדור יבוא. המה לא שמעו לקח בבית מדרש חכמה מפי מורים טובהקים בסגנון ושטה, רק המיתו עצנם באהל לביא עד עמקי חקר ברוחב בינחם, והמקרים השונים והמונעים הרבים אשר נצבו לשטן להם פנימה וחיצין, המה היו בעוזם לברוא שטות חדשות ולגלות צפנות יחדות ברוב חריצחם, ועליהם נוכל לומר כי שמרו אמרי חז"ל: „טוב תורה עם דרך ארץ“. — אך לדאבון נפש כל המתמיד בכבוד עמו ותרו, אנשי מעלה כאלה ימעטו יום יום יהרור החדש לא ימלא חסרונם, ומי יורע עד מתי! —

אברה גדולה כזאת, אברה שאינה חוזרת, אבר בית יעקב כיום השבת החילף, נ"ט תשרי (29/17 אקטובער), במוח עלינו האדם הגדול שלא הניח אחריו כמותו, זנא מלא ספרא, מעמיק חקר ומבקר נאמן, מדקדק אמתי ופילוסופי, הרב החריף ושלם בחכמות במעלות ובמדות מו"ה שמוחה פינסקער ז"ל וכאשר תולדות אנשים כאלה יקרות לדברי הימים, ע"כ יטרנו לתרות על לוח את הנודעות לנו, והיו לרשימות לקוראי הדורות להוציא מין הקשים ומאורעות ככל הנהוץ להם. ומלכד זאת ילמדו כל קוראי הדברים האלה מזה לדעת את חכונת האיש המצויץ ההוא וכל מקרי חייתו אשר מהם ישאבו מוכר טוב.

האדם הגדול הזה נולד בטיסמניץ בואליציען ביום י"ז ניסן תקס"א (17 מארץ 1801). אביו הרב מ' שבת הלוי היה מן הגדולים אשר בארץ ונודע למרחקים כנופת צופים אשר הטיפו שפתיו, ובירוחב ידיעותו בהכמות תורניות ולמודיות, והניח אחריו ספרים רבים בכחובים ככל ענפי החכמה. הנא היה מיד מי שרים בטארנאפאל, טיסמניץ וטארנויא. ואמו אשה חכמה ומשכלת. וישמע הנער לקח מפי מלמדים ומפי אביו החריף זיאסוף דעת למככיר בתלמוד ופוסקים, גם בחניך ודקדוק וספרי חכמה, אשר החלו לצאת לאור בשפתני הקדושה אך לעצבון רוחו מה עליו אביו בערנו נער כבן י"ד או ט"ו שנה, וישאר הנער לבד, כאין מנהל ומחויץ ביר, זולתי אמ היקרה; והא הלך וטוב ויצא שמעו בארץ כי נחשב בין העילויים שכדור וישמע הנכיר בן טובים ואהב תורה ויחש מו"ה חיים ווע ליר בט משוב בפולניא על נכול וליציא ויקחהו לו לבן והוא כבן ט"ז שנה ויתן לו לאשה את בתו הבתולה יקרת יוח ורכת שכל, טובה ונעימה מרת מייטא, ויאכל לחם על שלחן הוחנו ויסר ללמוד בכיהט ד ויהרועע את חב"ים מופלגי תורה, ובהדרי משכבו קנה גם שלמות לנפשו כספרים אשר המציא לו המקרה מערי גליציא ראוע, זאלקווא, לביב וברז'די. וגם אסף דעת מפי עוברים ושכים אשר סרו להתאכבן בבית התנו הפתוח לרוחה. כאמר עבדו השנים הראשונות, החל לנכות כוחו במסחר וקנין כמשפט אנשי עירו, ויאבד כספו בענין רע ביאג, ויבן כי לא לו לשרך דרבי הכיסחר ויבוא לדרעסא (כשנת תקפ"ד) ויסר אל בית הרב המאוה"ץ ר' ראובן ז"ל אשר היה רב ומו"צ בדרעסא בימים ההם, ויכר הרב את ערך האברך המושלם ההוא ויקרבהו מאד, והוא גם הוא השיב לו כגמולו ככל אשר מצאה ידו ויכתוב לו בכחכ ידו דניץ והצח את חריפותו ושיות וכל ענין, וכל ימי חייו לא שכח חסדי הרב ר' ראובן אהו. בשנת תקפ"ה הלך לניקולויב ויהי שם למורה שפת עבר בבתי הנבייים. בשנת תקפ"ז (1827) שב לארעסא ויהי בין המיסדים את בית הספר לנערים ויקח על שכמו שרת מירה שפז עבר וגם הנהגת פנקסי הסוחרים המכופלת. ויעש באמונה ותום מעשהו, וכענות רוחו, נועם שפתו ותום לבו לקח לב אבית, אשר הפקידו בידו נפשות בניהם להדריכם במעגלי דעת, וכו נשענו כי יטע כלכם אהבה נאמנה

חבל על דאבדין ולא משהכהין !

מאות בשנים חלפו ובני ישראל עמדו כמצב אחד במעמדם העצמי והרוחני; הסופת והסערות מחוץ, עצרו בעדם מצאת מן ד' אמות של הלכה וחיצה. אך זה כמאת שנה, מאז קמה לאט לאט סערת שוטנים הנם לדממה, קמו בישראל אנשי לבב כבושי שריון קשקשים —

בנפשו לעזוב את כהונתו פה ולצאת לאשכנז להנפש מעבודת המורה המיגעה את הנפש וממיתה את השכל, לעסוק בהוצאת מחברותיו המאירות. בשנת תר"ח (1858) הלך מפה וישב בוויין מקום תורה ודפוס עברי ויוציא שמה לראשונה כשנת תר"ך את ספרו "לקוטי קדמוניות לקורות דת בני מקרא והליטעראטור שלהם עפ"י כחבי יד עבריים וערכיב". בספר הזה הראה את רוחב ידיעתו ככתבי יד עתיקים ואת עוצם כוחו להעמיק חקר ולכוא עד היסוד, וריכי מחקריו יהיו אבני פנה לבנין קורות הימים לבית ישראל והקראים. הוא לא נשא פנים לבעלי הכת ההוא, עד שאמר בפירושו כי דת הקראית לעומת דת הרבנית היא כלכנה נגד השמש. אך גם לא כחד תחת לשונו במקום שמצא שבחם לפי דעתו, כי אם אהבתו לעמו ותורתו גדלה עד מאד, אך את אשר חשב לאמת לא הסתיר. ואיך דאבד לבו אחרי כן לשמוע כי ברו גליו שיטנים או מקנאים שקר לאמר, כי לקח שוחד כסף מאת הקראים להיבות בשאחם וכאמת כל יודעיו ומכיריו אשר ידעו את הכונת נפשו יעידו כפה מלא כי מעולם לא היה מוכשר לנבלה כזאת ואין לחשוד אותו במאומה. והספר הזה עשה לו שם בגדולים.

הוצאת הספר הזה הטיחה כוחו וחליים מצאותו וכאבו אנוש. אבל הידיעה הפנימית אשר הכינההו לדעת כי צפונים בלבו חרשות ונצורות, היא העירתהו ותחזקהו לקרבה אל המלאכה, להוציא את ספרו "כבוא אל הנקוד האצירי או הבבלי" עפ"י כ"י המונחים באודיסא כו' ונלוה אליו ספר יסוד מספר להראב"ע מתוקן ומבואר מאתו (תר"ך ג). בספר ההוא סלל דרך חדש לדקדוק שפת עבר אשר לא שערו הראשונים, וכל דבריו ברורים ומאומתים בראיות חזקות. — עבודתו זאת אכלת חצי כשרו, ויצו הרופאים עליו לנוח מהגות ומחשוב. ויבוא בקיץ החולף הנה להתראות פנים את בניו היקרים ולבקר את אמו הישישה היושבת בבית אחיו הצעיר. וירחץ במים קרים (הידרזא-פאטיע) ויחזקו מיתריו, ויצא מפה בריא אולם שמת וטוב לכ. כשוכו לוויין החל לעסוק בהכנת ספרים אחרים לרפוס. כעת הוא נוסד שמה בית המדרש לתלמוד בעזרת הדרשן המפואר מוה' אהרן יעללינעק, ויחלו פני הרב ר' שמחה להטיף לקחו על הנאספים שמה, וישחוטמו כל השומעים את נועם מדברותיו המזוקקות, אך כהגיגו חם לבו וכל גיוו, כשוכו לביתו חש בראשו ולא ארכו הימים והגדל מחלתו ורוח רעה בעתתו והרופאים המפוארים יעצו לתתו לבית חפשיית אחד מפואר הנמצא שמה, ולא היה כסף נחשב למאומה לבניו וישחרו מכחם בערו כיר ד' הטובה עליהם, ובנו הצעיר עזב את בית מרקחהו וילך לוויין לראות את אביו ולעשות כל אשר ביכולת אנוש לגנה מזורו, ולחמיהו הרופאים בעצמם, החל לשוב לאיתנו לאט לאט ויקם ממטתו ויחלץ אנה ואנה וגם כוחותיו הרוחניים שבו אליו, וזה כשלשה ירחים החליטו בניו לקחתו הנה אולי ייטב לו משם, וילך בנו הרקטאך לוויין להביאו רנה, אך לדאבין לבו ראה כי בבית החפשיית לא שתו לב כי פרחת מחלה בחוזהו. כבואו הנה לא מנעו בניו כל יכלתם להמתיק לו חייו ולהביא מרפה לכאבו, וגם אוהביו באו לבקרו כפעם בפעם, עד כי כמעט עלתה בידם להרגיעו. וישחעשעו עוד בחברתו בנעימים כמלפנים; עוד שפט בצדק על כל ענין בשכלו הבהיר וישבע עונג ממאמרי חכמה, ולא חרל מלהנות ולחשוב עד אשר כלה שארו וכשרו. אבל מחלת חוזהו גברה עליו בקרוב ימי הסתיו להכביר נשימתו, וידע כי קרוב קצו. כה עברו שבועות אחדים לו כעיניים קשים עד כי ביום השבת העבר כחצות היום מצא מנוח אשר ייטב לו וישן דמות לתוגת נפש בניו היקרים וכל היודעים ערכו הים — ביום א' א' דר"ח חשוון הובל לקברות וילכו קהל גדול ללוותו ושם כשרה בוכים נשא עליו מספר מושכל הרב הדרשן מפה (כיאות לאדם גדול בפניו), ואחריו בקש החכם הקראי ר' שלמה ביים אשר שמע

לאמונתם ותורתם, וכל רוחות ידיעות חזוניות ומקרי החבל לא יזיון ממקומם. הוא הכין כי להרבות השכלה נחוצים ספרים, ויחל לקבוע על יד יד מיחידים, ספרי חפץ וכסף, וידו יסדה את בית עקד הספרים (ובהם חיבורים יקרים בשפת עבר ובלשונית שונות) אשר לביה"ס פה. בשנת תקצ"ו היתה עצת ר' שניהה אמינה את יתר המורים הראשים פה ויעמולו ליסד בית ספר לנערות. —

אך מלבד פעולותיו לטובת הכלל בעבודת הקודש אשר נשא על שכמו, שת לבו להעמיק חקר בקדמוניות ישורון ולאסוף דעת לרוכ בכל ענפי החכמות ויקדש כל ימיו לתורה ולתעודה, וילך מחיל אל חיל — מן התורה לעבודה, ומן העבודה בביה"ס, להנות בחורה ובחכמה. מטשכורתו הקצוב, הספיר והמנוי אצל מעט מעט לקנת לו ספרי חפץ, וינהל את ביתו בכבוד, ויהי בעל נאמן לאשתו, אב רחום לבניו וכן טכבר אמו אשר החזיקה בביהו וכל שאר בשר בצלו חסה. ביתו היה בית ועד לא לבר לחכמים וסופרים, אך גם לכל קשי יום וכל איש מר ומצוק. כי נוסף על חכמתו הרבה גברה ענותנותו וחום נפשו, טיב לבו וחמלת רוחו. מרום מצבו בחכמה ומחקר הבין להתירוע את אחר העם ולדבר אתו מדברים המענגים את נפשו, וכלי משים העיר לבו לחשוב ולחקור על שרש דבר. מן המעט אשר חננו ר', חנן דלים ואשר קצרה ידו לעשות לכרו מצא לו דרכים אחרים להמוך נופלים. בכל עת היה נכון להמליץ ולעמול בעד כל מבקש גזירה מצד, וכיחוד רחם ויקרב את הבאים הנה ממרחקים לבקש טרף, קבלם בכל עת בואם כסבר פנים יפות, על שלחנו אכלו בכבוד וינחמם ויאמץ לבכם ותקוחם. כאשר שב החכם הקראי פירקוויץ ממסעותיו כהקרים ויבא אתו כתבי יד שונים הצליח ה' פינסקער להשיג מהם אלה הסתימים וחחופים ביותר, וכרוב חריצותו ובקיאותו מצא המפתח לגן נעול מדור דור ויהי בראותו כי לעבודתו זאת נחוץ לו להבין שפת ערב, ויעמיל לבדו בלי שום מורה, וימצא לו את ספר המלים להחכם "פרייטאג", אך כאשר ספר המלים הוא ערבית ולטינא, גלחץ ללמוד גם לשון רומי ככל הנצרך לו, וכה הגיע להבין על כריה שפת ערבית, והיא שעמדה לו בחקירותיו בשפת עברית. מלבד זאת הבין עד היסוד שפת אשכנז וצרפת וגם חכמות. ד"ה חמוז ח"ר מטה עליו אשת נעוריו ותעזוב לו בנים שנים, משכילים וטובים, אשר גדל במעגלי מוסר ודעת, ויהי הכבוד לרופא משכיל ואחיו לרוקח. אחרי עברו כשנהים ימים לקח לו לאשה את רעיתו אשר בלה אחת יתר שנותיו, היא כת הרבני הנכבד מוה' מרדכי בר"ש, וגם היא ילדה לו בן, הגומר כעת חכמת הרופאה במקסווא. כל הימים אשר חי פה, הבין לכלכל ביתו בחשבון ובכבוד גב יחד ויותר עוד מעט לימים שאין בהם חפץ. אך מאז שב בנו הכבוד מבית מדרש החכמות ויצליח במלאכתו מלאכת הרפואה אשר עסק בה באמונה ודעת, מני אז מצא הרוחה, כי בנו זה ישב אתו יחד ויכונן ביתו בריות. וגם מבנו השני שבע נחת כי המציא ד' לפניו בית מרקחת טוב ומשפיע. ובכל זאת לא אבה לעזוב משמרתו כביה"ס אשר הרביץ בה תורה לרבים מצעירי ישראל בחום לב, כאשר יעידו מכתבי התורה אשר השיג משרי המדינה אשר הבינו אל פעלו וחריצותו, ושני אותות (מעדאליען) הודב אשר נחכבד במ מאת הקיסר, ולאחרונה שם "אזרה נכבד" אשר ניתן לו מאת הממשלה. אך גם העדה הכירה את פעלו וחחליט פה אתה לתת לו שלש מאות רז"כ לשנה כל הימים אשר יחיה, נוסף על שכרו בעמרו על טשמרתו. —

שמו נודע כבר בארץ לחלה בין גדולי המדקדקים ממאמרים מפורדים אשר כתב כמה"ע "אצריענט" ועוד אחרים וממכתביו לחכמי אשכנז ואיטליא. אך עוד לא ניכר בעצם גדלו, והוא בעצמו, כרוב יודעיו ומכיריו, לא ידעו את האוצר הטמון בקרבו מיריעות שונות ויקרות בכל ענפי הדעת וכיחוד במחקריו בדקדוק ומסורה, עד אשר החליט

לקח מפי ה' פינסקער בנעוריו, לתתו להוציא רגשות לבו לרכו, ויקרא
קנה שיר חרוזי בשפת עבר, אך לאשר לא הורגלו אחינו בהכרת
הקראים כבר היה להבינו כראוי. —

ידענו גם ידענו כי כל האנשים אשר ידעו את האיש היקר
הזה פנים אל פנים או מפי כתביו, יאנהו כמונו בנפש מרה על אבדן
כזה, ורק זאת תנחומתנו אשר נמצא כיום, כי יש אח לבב בניו הנעימים
להוציא לאור את ספריו היקרים המונחים בכ"י, וגם את רשימותיו
אשר לא נגמרו יתנו על יד חוקרים ומדקדקים נודעים בשם, אולי
יצלחו להוציא משם ככל אשר תמצא ידם לזכות את הרבים.